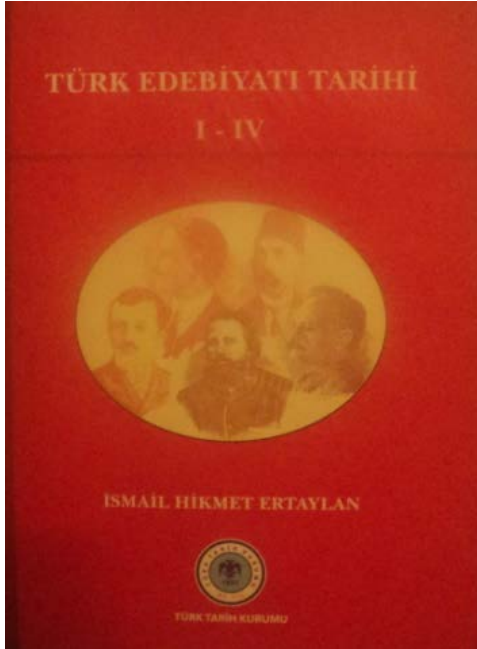

İsmail Hikmet Ertaylan (2011). **Türk Edebiyatı Tarihi I-IV**. (Hazırlayanlar: Prof.Dr. Abdullah Uçman başkanlığında Mehmet Çelenk, Seda Işık, İpek Şahbenderoğlu, Özge Şahin, Bengü Vahapoğlu, Sibel Işık). Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1210 s.

Hafize ŞAHİN

Türk Tarih Kurumu daha önce yayımlanmış ancak günümüzde baskısı olmayan eserleri son dönemde yeniden okuyucuyla buluşturuyor. Bu eserlerden birisi de İsmail Hikmet Ertaylan'ın *Türk Edebiyatı Tarihi* isimli önemli çalışması. İsmail Hikmet Ertaylan'ın *Türk Edebiyatı Tarihi* ilk kez 1925-1926'da Bakü'de yayımlanmıştır. Dört ciltlik bu önemli eser, 2011'de yeniden Türk Tarih Kurumunca bir arada basıldı.

İsmail Hikmet Ertaylan (1889-1967), Türk edebiyatında araştırmacı kimliğiyle öne çıkmış bir isimdir. Ayrıca şiirleri ve romanları da vardır. Ertaylan, Azerbaycan Bakü Üniversitesinde edebiyat tarihi

alanında öğretim üyesi iken hazırladığı bu eserde Türk edebiyatının panoramasını çizmeye çalışmıştır.

İsmail Hikmet Ertaylan, "Bir İki Söz" başlığını taşıyan ön sözde edebiyat tarihi anlayışını şöyle açıklıyor:

Türk Edebiyatı Tarihi hakkında biraz izahat verirken maddî ve müşahhas (concret) bir teşbih yapmak isterim. Gözümüzün önüne bir büyük çay getirelim. Uzak kaynaklardan fışkırarak akıp gelen o su, geçtiği yerlerin ârızalarını, güzelliklerini, çirkinliklerini, ıssızlıklarını, vahşiliklerini veya medenîliklerini nasıl bir ayna gibi kendi sinesinde aksettirir, gösterirse bir cemiyetin, bir halkın edebiyatı da o cemiyetin, o halkın fikrî ananelerini, hayatî duygularını, insanî kanaatlerini, doğru yanlış düşüncelerini, istidat ve tabiatlarını, seciye ve kudretlerini öylece aksettiren bir fikir cereyanıdır. Asırlardan beri akıp geldiği dimağların bütün ârızalarını, bütün canlı veya cansız, maddî veya mevhum mümkün veya muhal bütün emellerini, ihtiraslarını gösteren bir sanat ve bediiyât aynasıdır (XXIII).

Abdullah Uçman ve öğrencilerinin titiz çalışmasıyla Latin harflerine çevrilen eserde, Uçman'ın kaleme aldığı bir giriş yazısı mevcuttur. “Kitap Üzerine Birkaç Söz” başlıklı yazı, eserin yayımlanma macerası hakkında bilgi vermenin yanı sıra edebiyat tarihçiliği üzerine okuyucuyu düşündürüyor. Ayrıca Türk edebiyatında edebiyat tarihçiliği üzerine ilginç tespitler yer alıyor:

Tabii, edebiyat tarihi yazmaya niyetlenen bir kişinin bazı özelliklere de sahip olması gerekir. Edebiyat tarihi yazacak şahıs öncelikle geniş bir kültüre ve zengin bir bilgi birikimine sahip olmalı, hemen her konuda objektif davranabilmeli, yeni metotlardan haberdar olmalı ve gerektiği durumlarda bunları Türk edebiyatına da uygulayabilmelidir.

Genellikle VIII. yüzyılın başlarına ait yazılı ilk örnek kabul edilen Orhun Âbideleri ile başlayıp farklı coğrafi ve kültürel sahalarda yüzyıllar içinde dallanıp budaklanarak günümüze kadar gelen Türk edebiyatının, bizde XX. yüzyılın başlarından itibaren birçok araştırma ve incelemeye konu olmasına rağmen, halledilememiş daha birçok meselesi mevcuttur. Dolayısıyla, Türk edebiyatı tarihi bir bütün olarak ele alındığı takdirde karşımıza belli başlı iki yol çıkmaktadır: Ya, on üç asırlık bir zaman süresini içine alan bu büyük ve zengin edebiyatı bugüne kadar genellikle yapılmaya çalışıldığı gibi tek bir kişinin bütünüyle kucaklamaya kalkması veya yukarıdaki bazı örneklerde olduğu gibi, ekip çalışması yapılması gerekmektedir (XV).

Abdullah Uçman, edebiyat tarihi yazımında ekip çalışmasının benimsenmesinde bakış açısı ve üslup birliğinin sağlanmasının güç olabileceğini, tek başına bir kişinin edebiyat tarihi yazmaya kalktığı da binlerce eserin incelenmesinin hatta bir türün bile gelişiminin hakkıyla ortaya konmasının pek de mümkün olamayacağını altını çiziyor. Bu bağlamda İsmail Hikmet Ertaylan'ın edebiyat tarihçiliğini değerlendiriyor. Eserin her ne kadar başlangıcından günümüze başlığını taşısa da bu adın yanıltıcı olduğunu, eserin “XIX. yüzyıldan itibaren I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan devreyi içine” aldığını; bu nedenle “esere Yeni Türk Edebiyatı Tarihi veya Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı Tarihi denmesi kanaatimizce daha uygun görünmektedir.” diyor. İsmail Hikmet Ertaylan'ın daha önce çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği yaptığını, Türk edebiyatı üzerine çeşitli makaleler ve incelemeler yayımladığını, Tefik Fikret ve Rıza Tefik gibi edebiyatçılarla yaşadığı dönemde temas hâlinde olduğunu ve bu sebeplerle Türk edebiyatının çeşitli meseleleri hakkında belli bir bilgiye ve birikime haiz olduğunu belirtiyor (XV-XVI) ve İsmail Hikmet Ertaylan'ın eserine hâkim olan divan edebiyatına karşı subjektif tutumunu şöyle açıklıyor:

Rusya'da komünist rejimin tam anlamıyla hâkim olduğu bir sırada, 1925-1926 yıllarında Bakü Üniversitesi'nde görevli bir öğretim üyesi olarak verdiği derslerin ürünü olduğu anlaşılan bu eserde, belki devrin havası, belki de bulunduğu yer dolayısıyla, özellikle divan edebiyatına son derece olumsuz bir bakış açısı ile yaklaştığı derhal dikkati çeker (XVI).

Abdullah Uçman 80'lerde İsmail Hikmet Ertaylan'ın eseriyle tanıştığını, uzun süredir genç akademisyen ve araştırmacıların da bu eserden haberdar olmaları ve gerektiğinde bu eserdeki bilgileri de kullanabilmeleri düşüncesini zihninde taşıdığını söyler ve eseri öğrencilerine ödev olarak verir.

Eseri başlangıçta yayımlama fikrinin olmadığını belirten Uçman, hazırlama safhasında bu fikrin gündeme geldiğini ve yayın aşamasına kadar zorlu bir sürecin yaşandığını ayrıntılarıyla anlatıyor. Abdullah Uçman'ın öğrencileri tarafından yeni harflere çevrilen eser, Dr. Seval Şahin ve kendisinin karşılıklı okumasıyla kontrol edilmiş ve metnin tamamı Prof.Dr. Orhan Okay tarafından da okunmuştur. Türk Tarih Kurumuna gönderilen metin, Prof.Dr. Derya Örs'e de kontrol ettirilmiştir. Abdullah Uçman'ın "Üzerinde çalıştığınız ve sadece eski yazıdan yeni yazıya çevirmek şeklinde basit bir faaliyet gibi görünen eser matbu bile olsa, başka birine ait bir metni alıp düzeltmek ve yayına hazırlamak, dışarıdan görüldüğü gibi hiç de öyle kolay ve zahmetsiz bir iş değilmiş" (XXI) sözleri bu tür çalışmaların ne kadar meşakkatli olduğunu özetler niteliktedir.

İsmail Hikmet Ertaylan'ın eseri dört kısma ayrılmıştır. Birinci cilt iki kısımdan oluşmaktadır: "On Sekizinci Asrın Şiârı" ve "Devr-i Teceddüd (1838-1876)". İkinci ciltteki bilgiler "Edebiyât-ı Cedîde" başlığı altında verilir. Üçüncü cilt "On Dokuzuncu Asır Osmanlı Edebiyatı: 1324 [1908] İnkılâbına Kadar (1895-1908)", dördüncü cilt "Yirminci Asır 1324 [1908] İnkılâbından Sonra" başlığını taşır.

Her bölümde ele aldığı dönemi yansıtan şairler ve yazarlar hakkında bilgiler veren Ertaylan, kişilerden önce asrın değerlendirmesini de yapmıştır. Ertaylan'ın "Yirminci Asır 1324 [1908] İnkılâbından Sonra" diye adlandırdığı dördüncü ciltteki şu cümleleri üslubunu yansıtır niteliktedir:

İlk günlerin getirdiği taşkın sevinçler, coşkun emeller birbiriyle kucaklaşıp öpüşen anâsırı, yekdiğerine kardeşlik vaatleriyle bu umumî istiklâl bayramına atılan İslâm, Hıristiyan halkı gidecekleri yolu tayini bile hatırlarına getiremeyecek derecede kendinden geçirdi; herkes umumî bir sarhoşluk içinde dalıp gitti.

Matbuat âlemi de bu cinneti alkışlamakta devam edip gidiyordu. Yapılacak işlerden, tutulacak yollardan bahseden yoktu. Bütün gazeteler her lisanda, sade elde edilen saadetin tes'îdiyle meşgul, terennümüyle sermest idi.

Halk bu neşe ile baygın bir halde iken iki gizli kuvvet durmuyor, mütemediyen planlar kuruyor, taarruzlar hazırlıyordu: Saray ve Avrupa... (ss. 880-881)

Edebiyat tarihçisi, yazar ya da şair değildir; ancak ele aldığı dönemi, şairleri ve yazarları da bir bütün hâlinde verirken sanatkâr bir üslupla ele almalıdır. Olayların daha canlı anlatılmasını sağlayan bu tarzı ile İsmail Hikmet'in kendi

heyecanını fazlasıyla yansıttığı görülür. Abdullah Uçman, İsmail Hikmet Ertaylan için “bir edebiyat tarihçisi için ön şart olan objektifliği hatırına bile getirmediğini göstermektedir” (XVI) diyerek yazarın bu tutumunu eleştirir. Abdullah Uçman’a göre, objektiflikten uzak üslubuna, alıntılanan metinlerin fazlalığına, tekrara sık sık düşülmesine ve bazı kusurlarına rağmen eser “yine de yazarın üslûbu, yer yer ele aldığı meselelere yaklaşım tarzı, malûmat zenginliği ile son derece renkli ve son asır Türk edebiyatı için ihmal edilemeyecek nitelikte kaynak bir eserdir” (XIX).

Edebiyat tarihi gibi uçsuz bucaksız bir alanda kalem oynatabilen ve eldeki imkânlarla yurtdışında bu eseri ilk kez yayımlayan İsmail Hikmet Ertaylan’ın ruhu şad olsun. Tozlu raflarda kalmış bu araştırmayı günümüz Türkçesine kazandıran Abdullah Uçman’a ve öğrencilerine gönülden teşekkürler.